

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра експлуатації лісових ресурсів та деревообробних технологій

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

АДАМЕНКО ЄВГЕНІЙ ІГОРОВИЧ

УДК 630*2:639.1.04:639.111.14

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ЧИСЕЛЬНІСТЬ, БІОТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ З ПОКРАЩЕННЯ УМОВ
ПРОЖИВАННЯ КАБАНА ДИКОГО В УГІДДЯХ ДП «ЖМЕРИНСЬКЕ ЛГ»
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

205 «Лісове господарство»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних наукових досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ Є. І. Адаменко

Керівник роботи
Власюк Володимир Павлович
кандидат с.-г. наук, доцент

Висновок кафедри експлуатації лісових ресурсів та деревообробних технологій

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри експлуатації лісових ресурсів та деревообробних технологій

№ ____ від « ____ » _____ 2021 р.

Завідувач кафедри експлуатації лісових ресурсів та деревообробних технологій

к. б. н., доцент _____ Кратюк Олександр Леонідович

« ____ » _____ 2021 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Адаменко Євгеній Ігорович захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ Білецька Наталія Миколаївна

АНОТАЦІЯ

Адаменко Є. І. Чисельність, біотехнічні заходи з покращення умов проживання кабана дикого в угіддях ДП «Жмеринське ЛГ» Вінницької області. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 – лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

У роботі здійснено аналіз сучасного стану вивчення питання щодо еколого-біологічних та інших особливостей кабана дикого. Проведено якісну оцінку мисливських угідь ДП «Жмеринське ЛГ» для проживання кабана, проаналізовано динаміку його чисельності, встановлено оптимальну щільність та розраховано оптимальну чисельність розглядуваного виду. Запропоновано норми здобування тварин з урахуванням їх відтворювальної здатності. Розроблено заходи з покращення умов проживання (біотехнічні заходи) дикого кабана в угіддях господарства та підвищення продуктивності мисливських угідь. Висвітлено шляхи оптимізації стану популяцій мисливських тварин в угіддях господарства.

Ключові слова: дикий кабан, оптимальна ємність, оптимальна чисельність, мисливські угіддя, бонітет мисливського угіддя, експлуатаційні заходи, біотехнічні заходи, ДП «Жмеринське ЛГ»

ANNOTATION

Adamenko Y. I. Number, biotechnical measures to improve the living conditions of wild boar in the lands of SE «Zhmerynka Forestry» of Vinnytsia region. – Qualifying work printed as manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

In master thesis the present-day the state of boar eco-biological and other peculiarities is analyzed. The qualitative assessment of State Enterprise «Zhmerynka Forestry» hunting grounds for boar is done, its population dynamics is analyzed, the optimal density is established and optimal number of this species is calculated. Norms for hunting these animals taking into account their reproductive abilities are offered. Measures for boar living conditions improvement (biotechnical measures and hunting grounds productivity increase are worked out. The ways to optimal state of hunting animals populations in the forestry are clarified.

Key words: boar, optimal capacity, optimal number, hunting grounds, hunting grounds bonitet, operational measures, biotechnical measures, State Enterprise «Zhmerynka Forestry»

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	7
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ	12
2.1. Еколого-біологічні особливості дикого кабана	12
2.2. Характеристика території мисливського господарства	13
2.2.1. Місцезнаходження та організація мисливського господарства	13
2.2.2. Характеристика лісового фонду та інших угідь	15
2.2.3. Прородно-кліматичні умови	16
2.3. Методика досліджень	17
РОЗДІЛ 3. МИСЛИВСЬКІ УГІДДЯ, ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ ТА БІОТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ	20
3.1. Типологія мисливських угідь господарства	20
3.2. Бонітування виділів типів мисливських угідь	21
3.3. Динаміка чисельності дикого кабана в угіддях господарства	22
3.4. Експлуатаційні заходи	23
3.4.1. Розрахунок оптимальної щільності та чисельності	23
3.4.2. Розрахунок річного приросту та норм добування дикого кабана	24
3.4.3. Визначення пропускної спроможності мисливського господарства	26
3.5. Біотехнічні заходи	27
3.5.1. Визначення необхідної кількості кормів	37
3.5.2. Визначення кількості біотехнічних споруд	28
3.5.3. Розрахунок площ кормових і захисних ремізів	30
ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33
ДОДАТКИ	37

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день мисливське господарство виділяють у окрему галузь народного господарства. Від процесу ведення мисливського господарства значна кількість країн отримують немалий національний дохід (наприклад, Швейцарія та більшість інших держав Європи). Нині мисливське господарство, в основному носить рекреаційний (відпочинковий) характер. У науковій літературі дуже часто можна зустріти такі терміни як «рекреаційне лісівництво», «мисливський туризм». У зв'язку з цим, питання збільшення чисельності мисливських видів тварин до оптимального рівня, покращення умов їх мешкання і регулювання норм добування (відстріл, відлов) є доволі актуальними. Тому, збільшення чисельності кабана дикого, поліпшення умов його проживання за допомогою проведення біотехнічних та ретельного планування експлуатаційних заходів, має дуже важливу роль не лише у мисливському господарстві, а й у лісовому і сільському, а також відіграє важливе значення у рекреаційному плані.

Мета і завдання роботи. Метою роботи було розроблення заходів по підвищенню чисельності дикого кабана в мисливських угіддях ДП «Жмеринське ЛГ» і покращенню умов його проживання.

Для досягнення цієї мети ставили наступні завдання:

- вивчити еколого-біологічні особливості дикого кабана;
- запроєктувати відповідні біотехнічні, які дозволять в найближчі роки досягти оптимальної чисельності розглядуваного виду в мисливських угіддях господарства;
- запропонувати обсяги проведення експлуатаційних заходів, які дозволять збільшити чисельність тварин у мисливських угіддях господарства;
- дати рекомендації стосовно проблем охорони виду в господарстві.

Об'єктом досліджень є процес ведення мисливського господарства на дикого кабана в умовах ДП «Жмеринське ЛГ».

Предметом досліджень є дикий кабан у мисливських угіддях

господарства.

Методи дослідження: лісівничі та еколого-фітоценотичні – для характеристики умов проживання дикого кабана; мисливськогосподарські – для класифікації і бонітування мисливських угідь, польові зоологічні – для проведення обліків тварин; математико-статистичні – для обробки польових матеріалів.

Перелік публікацій автора за темою дослідження.

Адаменко Є. Основні показники придатності мисливських угідь для кабана дикого у ДП «Жмеринське ЛГ» Вінницької області. *Ліс, наука, молодь* : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., 24 листопада 2021 р. Житомир : Поліський національний університет, 2021. С. 11.

Адаменко Є. І., Кириченко Т. В., Баранівський В. В. Еколого-економічні аспекти користування мисливськими ресурсами України. *Наукові читання ім. В.М. Виногорова* : Матеріали ІІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених, 18-19 травня 2021 р. Херсон : ХДАЕУ, 2021. С. 91-93.

Кириченко Т. В., Адаменко Є. І. Боротьба з браконьєрством, як важливий захід з охорони мисливських тварин. *Наукові читання-2021* : наук.-теорет. зб. Житомир : Поліський національний університет, 2021. С. 18-20.

Практичне значення отриманих результатів. Наведені у роботі біотехнічні та експлантаційні заходи дають можливість покращити умови проживання дикого кабана в умовах мисливських угідь ДП «Жмеринське ЛГ» та підвищити їх чисельність.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3-х розділів основного тексту, висновків і рекомендацій, списку використаної літератури, який містить 45 джерел та 7 додатків на 5 сторінках. Матеріал викладено на 41 сторінці машинописного тексту (основна частина – 28 сторінок). Робота містить 14 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Чимала кількість великих ссавців, включно з кабаном диким, є найпривабливішими об'єктами полювання, тому стан їх популяції сильно залежить від антропогенного чинника. Його вплив є найбільшим, а ніж природні процеси, а для деяких видів звірів в певні періоди розвитку суспільства часто був визначальним у формуванні популяційної, і часто навіть еволюційної долі.

Основні етапи формування ареалів дикого кабана і їх меж. Ареал тварин розглядуваного виду в історичний періоди займав всю територію України, але у 20 ст. з невідомих причин тварини цього виду почали зникати на великих площах. У зв'язку з неврожайними роками бука на початку 19 ст., відбувалося вимирання диких кабанів в горах Кавказу [12]. В 19 ст. тварини цього виду зникли в долинах річок Дона, Дніпра, у гірських районах Криму і на березі Азовського моря [30]. Також різке зниження чисельності кабана відбувалося у Нідерландах і багатьох північноєвропейських країнах [44]. У 1925 – 1930 роках кабана майже не було у теріофауні Білгородської, Курської областей і інших районів Центральної Росії [25].

Не дивлячись на важливе біоценотичне і господарське значення тварин цього виду, спеціальні дослідження щодо вивчення особливостей зміни ареалу свині дикої в нашій країні практично відсутні. Тому найвідоміших з них [31] ареал дикого кабана в межах країни зображено дуже приблизно. З наукових робіт українських фахівців [16, 22] також важко уявити певну картину щодо розміщення осередків кабана дикого у 20 ст.

В Україні значний проміжок часу кабан дикий був рідкісним видом, а головним його місцем мешкання були Карпати [32]. Проте і в цих умовах він був малопоширеним. До 40 р. 20 ст. свиня дика була звичайним видом в Дрогобицькій і Станіславській областях і, менш чисельним, – у Львівській [22], У 60-х роках у районі Буковини дикі свині були поширені лише в гірській місцевості країни [40].

У 30-х роках цей вид на території України також проживав у Вінницькій, Хмельницькій, Чернігівській та Київській регіонах [16], а окремі особини заходили на північ райони Одеської області [29].

Внаслідок заборони полювання у 50-х рр., розпочалося збільшення популяції кабанів і його переселення на великі території. Окремі тварини зустрічалися в місцях, де кабан раніше не зустрічався ніколи. Так, у 1954 році одного кабана було здобуто у Кам'янсько-Дніпровському районі на Запоріжжя [24]. Загалом, на 1955 р. ареал свині дикої на Україні складався із декількох віддалених окремих осередків.

Для прискорення відновлення популяції в СРСР ще у 1935 році провели інтродукцію дикого кабана, але найбільшу їх кількість було переселено після 1960 року [15]. В таких робіт в Україні в із 1957 по 1972 рік було штучно переселено майже 500 особин виду із різних частин його ареалу.

Особливості міграції дикого кабана. За результатами Є. Фадєєва [37], розселення свині дикої у європейській частині бувшого СРСР проходило у північному напрямку – із білорусько-литовського осередку в області верхньої Волги, північно-східному – із білорусько-брянського осередку в Калузький і Орловський регіон і далі на південь Московської області та східному – із білорусько-українського осередку поширення в Білгородську, Тульську, Курську області і далі через водорозділ Дніпра, у басейн річки Дон. При хороших умовах проживання, цей вид є достатньо осілою твариною. Дослідження у лісостепу Росії за 168 поміченими особинами показали [39], що молоді самиці після настання статевої зрілості не відходять далеко від місця їх народження. Притік нових тварин по відношенню до осілих в різні періоди знаходився в межах 51 – 113 %, а відтік становив 37 94 %. Також слід сказати, що більш чим 60 % тварин, що мігрували мали вік до одного року [42].

Використання стацій кабанам дикими. Після проведення інтродукції на території нашої країни значної кількості тварин кабана підвиду «ussuricus» і поширення кабанів з інших районів, в Україні дуже швидко утворилася своєрідна просторова структура. Коли у районах Далекого сходу Росії, цей вид

надавав перевагу дубово-широколистяним і змішаним кедрово-ялиново-листяним лісам [13] і на протязі року мав можливість змінювати придатні біотопи [3], то в нашій країні його очікувала зовсім інша ситуація. Зрозуміло що для кабанів дуже важливими є сільськогосподарські угіддя. Проте ці тварини можуть проживати і без них – тільки за рахунок живлення дикими рослинами і дрібними тваринами [6, 30, 31].

Стадність дикого кабана та її зміна. Зміна стадності впродовж року в угрупованнях цих тварин має деякі свої особливості [7], які заключаються в утворенні крупних сімейних груп, які можуть складатися із 02-45 особин, після народження молодих тварин [8]. Ця обставина сприяє зниженню тварин. В зв'язку із великим рівнем смертності поросят, що властиво для всіх популяцій кабана [3, 5, 20, 42], їх стадність від початку весни до зими плавно скорочується. Тільки в січні, порівняно із груднем, стадність зростає майже до 6,5 особин, що пов'язано із піком періоду гону і появою у групах зрілих самців.

Динаміка зміни чисельності угруповань кабана дикого. Як правило щорічний приріст кількості тварин в кабанів складає від 130 до 180 %, а найбільша смертність спостерігаються внаслідок проведення полювань [11]. Саме полювання найсильніше впливає на приріст кількості тварин.

Починаючи з кінця 70-х років 20 ст. угруповання тварин цього виду перейшли у фазу стабілізації, яка тривала до початку 1992 року. Протягом цієї фази відбувалося одноразове, проте суттєве зниження чисельності, яке почалося у 1983 році. Причиною цього був високий рівень вилучення тварин із популяції. Велика депресія була дуже посилена холодною зимою 1984 – 1985 років. За цей період загинула велика кількість поросят і молодих тварин [7, 8]. Також в цей час чисельність виду в нашій країні загалом, дуже зменшилася. Проте за рахунок значної плодючості кабанів, швидкості статевого дозрівання, поліфагії та інших еколого-біологічних характеристик, популяція виду відновились стрімкими темпами і її чисельність продовжувала перебувати на відносно високому рівні.

Відтворювальна здатність угруповань дикого кабана. Фактична

відтворювальна можливість диких свиней у нашій країні становить близько 7 поросят на одну самку, яка здатна до розмноження. Це набагато більший показник, а ніж у Російській Федерації Там він перебуває у межах 6-6,5 (може коливатися від 1 до 12) поросят [30], в Казахстані [31] чи в державах Південної або Західної Європи [43] – 4,4-6,4.

У мисливських угіддях Україні виводки в кабана переважно складаються із 5–7 поросят (близько 56 % тварин); 8–9 (у 28 %); інколи трапляються виводки кількість поросят у яких становить 10–13 тварин (близько 10 % випадків), ще рідше – 1-4 (приблизно 5 %). Невелика кількість поросят народжується в основному в молодих свиноматок. У різні роки від 9 до 30 % самиць паруються вперше у віці 9–12 місяців. Переважна кількість молодняку народжується в період найбільш з найбільш сприятливими погодно-кліматичними умовами (зсередини квітня по першу половину травня). Ранньовесняні (березень) чи пізньолітні (липень – серпень) пологи в тварин цього виду трапляються вкрай рідко. Причиною такої ситуації є те, що в розмноженні беруть участь здебільшого дорослі тварини. Так для прикладу, в популяціях кабана який проживає на території Європи, де експлуатація тварин відбувається дуже інтенсивно і в стадах переважає молодняк, виникає зміна періоду народження молодняку, зниження плодючості, народження погано розвинутого потомства і таке інше [41]. Слід також зауважити, що європейські популяції свині дикої з'явилися як наслідок схрещування свиней різних підвидів. Як приклад можна навести схрещування таких підвидів, як *Sus scrofa attila*, **S. s. Ussuricus** та *S. s. Scrofa*. Така обставина позначилася на підвищенні гетерозиготності угруповань кабана та їх екологічної стійкості як результат гетерозису. В період, коли самиці доглядають за поросятами, минулорічні самці покидають материнську сім'ю. Проте деякі особини самців можуть періодично відвідувати родинне стадо впродовж у весняно-літнього періоду. Проте у терміни гону за присутності дорослих сікачів, молоді самці віком 12-18 місяців невеликими групами або поодиноці блукають у пошуках незайнятих самок [7]. Таке явище є звичайною закономірністю і спостерігається у Польщі [41] та ряді інших країн.

Стосовно статтєво-вікової структури популяції дикого кабана, слід відмітити, що найбільш у структурі угруповань цих тварин переважають поросята. Їх кількість може становити приблизно від 50 % у центральній частині Росії [9] і збільшуватися до 65 % на заповідних територіях Республіки Білорусь [19]. В мисливських угіддях України частка молодняку може досягати до 60 %. Це означає відтворювальна здатність кабана перебуває на високому рівні.

Смертність виду і її вплив на популяцію. Нестача кормів в складні періоди року призводить до високої смертності як кабана дикого, так і інших видів копитних. В цьому плані дуже репрезентативною є досліджений взаємозв'язок виживаності і смертності залежно від віку. У всіх частинах ареалу поширення кабана [31], в раціоні південних угруповань мають перевагу наземні частини рослин [6]. Проте ближче до зими, ситуація змінюється. В кінці осені і зимою більш важливе значення починають мати підземні корми. Тому тварини розглядуваного виду дуже залежні не тільки від концентрації харчів і їх поживності, але й від можливості їхнього здобування. При неможливості здобування корму тварини виснажуються і худнуть, що може призвести до гибелі. За таких умов суттєво підвищують показник смертності і інші фактори, наприклад, вплив хижаків, браконьєрства і захворювань. У Польщі внаслідок дії цих чинників кожного року гине майже 15% молодняку [41, 45].

Ефективне ведення мисливського господарства на кабана дикого, можливе лише при умові правильно організованих заходів щодо охорони тварин, враховуючи боротьбу з браконьєрством [4, 10, 14, 18, 21, 28, 33, 35, 38] і дотриманням нормативно-правових вимог та законодавства [2, 21, 27, 34, 36].

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Еколого-біологічні особливості дикого кабана

Дикий кабан або свиня дика (*Sus scrofa* L). Самець більший і масивніший, ніж самка. Морда конусоподібна, видовжена і закінчується голим рилом. Хрящовий кінець морди, що служить для риття землі, зміцнений носовою кісткою, яка розміщена нижче верхівки носових кісток черепа. Очі маленькі. Вуха розміщені високо, стоячі, з заокругленою верхівкою. Тіло вкрите рідкою жорсткою щетиною, що досягає значної довжини в за шийку та вздовж хребта. Взимку волосяний покрив густіший, темніший, влітку – світліший. Поросята мають характерне смугасте забарвлення Вага звіра становить 70-250 (300 кг).

Поширена в Поліссі, Карпатах, Лісостепу, подекуди в Степу. Біотопами проживання виду є вологі лісові та чагарникові зарослі, старі вирубки, плавні рік, болота, сільськогосподарські угіддя. В горах заселяє букові, буково-грабові та дубові ліси.

Дика свиня – всеїдна тварина. У весняний період охоче споживає зелені частини трав'янистих рослин, дрібних ссавців, яйця птахів та пташенят, безхребетних. Літом вона переходить на живлення підземними частинами рослин. Велике значення в живленні посідає картопля, овес, жито та інші сільськогосподарські рослини. Із тваринних кормів поїдає мишоподібних гризунів, земноводних, плазунів та ін. Безхребетні в цей період використовуються в 2-3 рази більше, ніж у весняний. В осінній період живлення підземними кореневищами, бульбами зростає приблизно в 1,5-2 рази, а ґрунтові безхребетні поступово втрачають своє значення, повністю випадають із раціону живлення дощові черви. У врожайні роки дуба, бука, основу живлення становлять жолуді та горіхи.

Дика свиня – полігамний вид. Період гону триває з кінця жовтня до січня місяця. Вагітність самки триває 15-20 тижнів (в залежності від кількості ембріонів, вгодованості самки). Перед опоросом самка покидає стадо, вибирає

зручне місце, де готує лігво. Найчастіше вона влаштовує такі лежки в 300-500м від води. Однак, виявляли лігва в місцях, віддалених від води на 2-3 км. Кількість малят у виводку коливається від 2 до 12. Відсоток плодючості самок-дворічок майже в 2 рази менший, ніж трьохліток, і в 2,5 рази менший, ніж старіших самок. Звичайне для дикої свині явище яловитості. В більшості випадків причиною яловитості є виснаження, хвороба, рідше – надмірне ожиріння. Статева зрілість самок настає на 19-20 місяці, самців – на 8-10. Оптимальний вік розмноження дикої свині від 4-5 до 9-10 років.

В перші дні після родів самка лише зрідка і на короткий термін покидає лігво, живиться поблизу. В теплу погоду новонароджені вже на третю добу виходять із лігва, відходячи від нього на 7-8 м. Вони ще досить слабкі і безпорадні, але вже в тритижневому віці значно підростають енергійно риють землю, добуваючи корм. В окремі роки величина виводку і відпад поросят протягом року неоднаковий. При народженні та в перші тижні й місяці життя деяка кількість поросят гине, (6-20% від загальної чисельності новонароджених). Зменшення чисельності поросят – літній період може бути спричинене хижаками, восени і зимою – хижаками і нестачею кормів, або їх недоступністю. В роки неврожаю жолудів дуба, горіхів бука і суворі снігові зими відпад може коливатися в межах від 15 до 50%.

2.2. Характеристика території мисливського господарства

2.2.1. Місцезнаходження та організація мисливського господарства.

Мисливське господарство ДП «Жмеринський лісгосп» Вінницького обласного управління лісового та мисливського господарства розміщене в західній частині Вінницької області на території 5-адміністративних районів: Барського, Жмеринського, Тиврівського, Муровано-Куриловецького і Шаргородського.

Лісовий фонд являє собою лісові дачі та окремі урочища, серед яких розташовані населені пункти та сільськогосподарські угіддя.

Територія мисливського господарства простягається з півночі на південь 40 км, з заходу на схід 68 км. Загальна площа мисливського господарства

12294 га. До складу мисливського господарства входять Жмеринське, Ялтушківське, Ярошинське лісництва (табл. 2.1) [26].

Таблиця 2.1

Розподіл площі за землекористувачами

№ з/п	Назва землекористувачів	Загальна площа, га	В тому числі за адмінрайонами					Місцезнаходження контор
			Барський	Жмеринський	Муровано-Куриловецький	Тиврівський	Шаргородський	
1.	Жмеринське	4395,0	–	4395,0	–	–	–	с. Леляки Жмеринського району
2.	Ялтушківське	4355,0	2921,0	–	1434,0	–	–	с. Ялтушків Барського району
3.	Ярошинське	3544,0	–	1480,0	–	650,0	1414,0	с. Пеньківка Шаргородського району

Короткі відомості щодо організації мисливського господарства. На підставі рішення Вінницької обласної Ради № 954 від 12 жовтня 2005 року ДП «Жмеринський лісгосп» надані у користування мисливські угіддя строком на 15 років. Роботи з внутрішньогосподарського мисливського упорядкування мисливського господарства проведені в 2004-2005 роках Українською лісовпорядною експедицією ВО «Укрдержліспроект» відповідно до «Настанови з упорядкування мисливських угідь», затверджених Наказом Держкомлісгоспу України від 21.06.2001 р. № 56 і протоколу першої мисливськовпорядної наради.

Згідно з цим виконано комплекс робіт з інвентаризації та якісної оцінки угідь, обґрунтування виділення відтворювальних ділянок та обсягів біотехнічних заходів. Для проведення вищезгаданих робіт були використані матеріали безперервного лісовпорядкування. На основі проведених робіт складено проект ведення мисливського господарства.

Розподіл території господарства на експлуатаційні та відтворювальні ділянки. Під відтворювальні ділянки відведено 31 % площі господарства, експлуатаційні ділянки займають 69 %. Площі відтворювальних ділянок являють собою угіддя з кращими кормовими та захисними властивостями для основних видів мисливської фауни.

Ці угіддя і є природними розсадниками дичини, які поповнюють поголів'я мисливської фауни на сусідніх ділянках. Згідно з цим відтворювальним ділянкам повинна приділятися особлива увага в справі проведення біотехнічних заходів та охорони мисливської фауни від хижаків та браконьєрів.

2.2.2. Характеристика лісового фонду та інших угідь. Мисливське господарство ДП «Жмеринський лісгосп» відзначається порівняно високою лісистістю. Площа вкритих лісовою рослинністю земель складає 91% від загальної площі мисливського господарства.

Ліси в зоні діяльності господарства розташовані рівномірно. Розподіл угідь за землекористувачами і % лісистості приводиться в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл мисливських угідь за землекористувачами

Назви адмінрайонів	Загальна площа за даними земельного балансу, тис. га	Площа вкритих лісовою рослинністю земель за землекористувачами в тис.га			% лісистості
		Жмеринське	Ялтушківське	Ярошинське	
Барський	2921,0		2717,0		93
Жмеринський	5875,0	4121,0	-	1401,0	94
Муровано-куриловецький	1434,0	-	1348,0	-	94
Тиврівський	650,0	-	-	598,0	92
Шаргородський	1414,0	-	-	1329,0	94
РАЗОМ:	12294,0	4121,0	4065,0	3328,0	94

2.2.3. Природно-кліматичні умови. Територія мисливського господарства по лісорослинному районуванню належить до зони широколистяних змішаних лісів південної частини Лісостепу України, по лісомисливському районуванню – до Лісостепової (правобережної) зони.

Клімат району розміщення мисливського господарства помірно-континентальний з м'якою зимою і теплим літом з достатньою кількістю опадів. Територія віднесена до рівнинних лісів. Середня висота над рівнем моря 368–382 м (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кліматичні показники

Назва показників	Одиниця виміру	Значення показника	Дата
1. Температура повітря: середньорічна	градус	+ 6,8	-
- абсолютна максимальна		+ 37	липень
- абсолютна мінімальна		-33	січень
2. Кількість опадів на рік	мм	536	-
3. Тривалість вегетаційного періоду	днів	161	-

Гідрографія та гідрологічні умови. В районі розміщення мисливського господарства існує ціла мережа рік, струмків, гідромеліоративних канал (табл.2.4.). Грунтові води залягають в середньому на глибині від 2 м до 10 метрів.

Таблиця 2.4

Коротка характеристика основних річок та водойм на території мисливського господарства

Найменування рік та водойм	Куди впадає ріка	Загальна протяжність, км	Ширина, м	Глибина, м
Південний Буг	Чорне море	317	100	1,5
Ров	Південний Буг	72	5	0,5
Мурафа	Дністер	125	4	0,4
Мурашка	Мурафа	64	3	0,3
Немія	Дністер	60	4	0,4
Ладова	Дністер	82	4	0,4

Примітка: в перелік рік включені ріки довжиною 10 км і більше. Болота займають площу 62,1 га.

Річки та озера, які знаходяться на території мисливського господарства являються водопоями для мисливської фауни, особливо в засушливі пори року (влітку), а також перешкодою для міграції диких тварин, що позитивно впливає на розмноження і розвиток мисливської фауни. Вплив режиму рік на умови проживання і розмноження мисливських тварин і птахів задовільний.

2.3. Методика досліджень

Мисливське упорядкування проводилось першою Українською експедицією Українського підприємства в відповідності з «інструктивно-методичними вказівками по проведенню мисливського впорядкування» і рішенням першої лісовпорядної наради.

Характерною особливістю цього мисливського упорядкування, є проведення його методом типології та бонітування мисливських угідь. При якому границі мисливських відділів прийняті по таксаційних відділах. Організація мисливських відділів проводилася по наступним ознаках: по віку, на вікові групи: молодняки 1 групи віку; молодняки 2 групи віку; середньовікові насадження; пристигаючі насадження; стиглі насадження; перестійні насадження;

В межах вікових груп мисливські диференціювались по наявності під наметом лісу підросту і підліску. Наявність підросту і підліску, що мають кормове та захисне значення, ураховується як видова ознака при густоті понад 1 тис. шт/га.

По породному складу на: хвойні, листяні та інші деревні породи.

Листяні насадження розділяють на твердолистяні (дуб, граб, ясен, клен, ільмові, акація біла) та м'яколистяні (береза, осика, вільха, липа, тополя, верба).

Хвойні насадження розділяють на ялинові, ялицеві, модринові і ялівцеві.

До інших деревних порід належать: абрикос, айлант, бархат, вишня, гіркокаштан, горіх, горобина, груша, каштан, слива, софора, черемха, шовковиця, яблуня та інші малопоширені породи.

На основі встановлених ознак по лісовпорядних, таксаційних і

землепорядних матеріалах ЕОМ умовно організовані мисливські виділи в межах типів мисливських угідь.

Мінімальна площа мисливського виділу приймається для:

- вкритих лісовою рослинністю земель і не зімкнутих лісових культур – 25,0 га;
- окремих лісових урочищ, дач, колючих лісів – 5,0 га;
- на вкритих лісовою рослинністю земель – 1,0 га (рідколісся, згарища, загиблі насадження, зруби, галявини, пустирі, тощо) ;
- нелісові землі – 0,5 га (рілля, сіножаті, луки, пасовища, болота, водойми, кормові та захисні ремізи, природоохоронні комплекси – за фактичною площею).

Мисливське упорядкування проводилось одночасно з лісовпорядкуванням. Розподіл площ по типах мисливських угідь і їх бонітування проводилось настанов з упорядкування мисливських угідь.

На площах, не придатних для місце проживання даного виду тварин бонітет не проставляється.

При оцінці (в залежності від біології тварини) в лісових угіддях береться до уваги вік і склад лісових насаджень. Повнота насаджень, густина підросту і підліску, висота трав'яного покриву, врожай ягід, грибів насіння, жолудів та інших кормових ресурсів; в нелісових угіддях для орних земель враховується вид сівозміни і наявність полезахисних насаджень, садів; для лук – заболоченість; для боліт і водойм – наявність кущової і водно-болотної рослинності. Для всіх мисливських угідь враховується фактор неспокою, наявність водопоїв, розташування лісових угідь по відношенню до сільськогосподарських, проведення біотехнічних заходів та інше. Бонітування мисливських угідь проводилось по спеціально розробленій програмі на ЕОМ.

Облік чисельності дикого кабана. Для отримання достовірних даних про кількість і видовий склад, територіальне розміщення і в цілях раціонального використання популяції мисливських тварин мисливським упорядкуванням проведені облікові роботи. Облікові роботи – обов'язковий

щорічний захід в кожному господарстві, незалежно від його цілей та напрямків. Дані обліку дозволяють визначити розміри щорічної експлуатації поголів'я тварин. Але завдання облікових робіт цим не обмежується. В облікові роботи, в їх широкому розумінні, крім обліку тварин входить вивчення зміни умов проживання, інтенсивності розмноження, природної смертності в різні пори року, визначення розмірів вилучення тварин з конкретних ділянок, облік отримання трофеїв.

Мисливським упорядкуванням проводились весняні і осінні обліки тварин. Для визначення фактичної чисельності облік дикого кабана проводився методом подвійного окладу на всій території господарства.

Крім того, облік дикого кабана проводився підгодівельних майданчиках. Облік кабана методом подвійного складу полягає в тому, що для кожного обліковця задавався визначений маршрут. В перший день обліковці проходили по маршруту та наносили на абрис слід кожної тварини, напрямом її руху, число тварин в групах, а потім сліди затирали. На другий день по цих же маршрутах знову проводився облік слідів з відміткою їх на плані. Заповнюючи спеціальну облікову картку за кожний день виводилась середня кількість тварин на маршруті, а потім визначалась загальна кількість на лісництву.

Суть обліку кабана на підгодівельних майданчиках полягає в тому, що цей облік проводився на майданчиках, які тварини регулярно відвідують.

Нагляд і підрахунок проводився одночасно на всіх підгодівельних майданчиках 3-4 рази. Проте точність цього методу знижується тому, що дуже важко визначити періодичність відвідування підгодівлі групами тварин. Але в той же час нагляд дає можливість визначити вік і статевий склад тварин.

Перед проведенням польових мисливськовпорядних робіт проводився облік шляхом опитування лісової охорони, мисливців, мисливствознавців по спеціальній анкеті. Ціль цього методу зводилась до отримання свідчень про щільність диких тварин, річний приріст, місця зимового скупчення тварин, співвідношення статей, існуючі біотехнічні та експлуатаційні заходи.

РОЗДІЛ 3

МИСЛИВСЬКІ УГІДЯ, ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ ТА БІОТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ

3.1. Типологія мисливських угідь господарства

Придатність мисливських угідь для мисливських тварин, визначається рядом їх характеристик. До них відносять структуру мисливських угідь, їх типологічний розподіл та бонітування і також середній клас бонітету [1].

Таблиця 3.1

Розподіл площі угідь ДП «Жмеринське ЛГ» по типах

Назви лісництв	Типи угідь господарства								
	Листяний ліс	Хвойний ліс	Змішаний ліс	Болото	Водойми	Орні землі	Луки	Інші землі	Разом
Жмеринське л-во	2204,7	581,8	317,6	23,2	1,3	14,9	25,8	28,7	3198,0
Ялтушівське л-во	2175,3	1929,0	532,7	70,3	3,8	19,8	39,2	44,9	4815,0
Ярошинське л-во	3596,6	208,0	242,3	96,3	5,1	76,0	31,0	25,7	4281,0
Разом:	7976,6	2718,8	1092,6	189,8	10,2	110,7	96,0	99,3	12294,0

При проведенні типології мисливських угідь розрізняють такі таксометричні одиниці:

– типи мисливських угідь: хвойний ліс, листяний ліс в змішаний ліс, орні землі, луки, болота, водоймища, та не входять до типологічного розподілу – інші землі. Ця площа визначається з метою збереження балансу площі господарства. В оцінці якості вони участі не приймають.

– підтипи мисливських угідь: насадження віком до 20 років, насадження віком від 21 до 40 років, насадження старіші 41 року; орні угіддя на території лісового фонду, виноградники, сіножаті, сади, пасовища, галявини тощо.

– види мисливських угідь: угіддя з наявністю підросту, підліску та чагарників, угіддя, в яких підріст, підлісок, відсутній.

Всі категорії земель згруповані за типами мисливських угідь приведені в таблиці 3.1.

3.2. Бонітування виділів типів мисливських угідь

Якісну оцінку мисливських угідь по відношенню до повноти видів мисливських тварин називають бонітуванням. За своїми кормовими та захисними якостями типи мисливських угідь мають різноманітне значення для мисливських тварин, бонітет визначав можливу продуктивність угідь. Згідно бонітету розраховують оптимальну чисельність фауни, до досягнення якої має старатися у своїй діяльності господарство. За своєю придатністю мисливські угіддя поділяють на п'ять бонітетів:

– до першого належить територія мисливських угідь з високими кормовими та захисними властивостями;

– до другого – з хорошими кормовими та захисними властивостями;

– до третього – з середніми кормовими та захисними властивостями;

– до четвертого – з поганими кормовими та захисними властивостями.

– до п'ятого – непридатні для мешкання певного виду тварин.

На площах, які непридатні для проживання кабана дикого, бонітет не встановлюється.

Бонітування мисливських угідь проводили за таблицею (додаток А) відповідно до Настанови з упорядкування мисливських угідь [23].

Розподіл загальної господарства за бонітетами для дикого кабана приведено в таблиці 3.2.

Щоб запобігти перенаселенню території тваринами або різкого зниження їх чисельності виникав необхідність встановлення господарське допустимої ємкості угідь і оптимальної щільності тварин.

Оптимальна щільність тварин в господарстві – це чисельність при якій тварини найбільш повно використовують угіддя не наносячи їм значної шкоди.

Таблиця 3.2

**Розподіл загальної господарства ДП «Жмеринське ЛГ» по бонітетах для
дикого кабана (га)**

Назва типу мисливських угідь	Бонітет угідь					
	1	2	3	4	5	н/п
Листяний ліс	3417,1	1414,4	2010,1	1135,6	–	–
Хвойний ліс	1127	177,1	791	623,4	–	–
Змішаний ліс	461,9	423	135	72,1	–	–
Орні землі	51,4	59,3	94,8	–	–	–
Болота	–	–	74,2	115,6	–	–
Водойми	–	–	–	–	10,2	–
Луки	–	–	–	1,2	–	–
Інші землі	–	–	–	–	–	99,3
Всього	5057,4	2184,5	3104	1947,9	10,2	99,3

Розрахунок середнього показника цінності (бонітету):

$$СПЦ = \frac{(1 \cdot 5057,4) + (2 \cdot 2184,5) + (3 \cdot 3104) + (4 \cdot 1946,9) + (5 \cdot 10,5)}{12194,4} = \frac{26578,5}{12194,4} = 2,2$$

Таким чином, середній клас бонітету (показник якості) для кабана дикого на території нашого господарства становить 2,2, тобто умови проживання тварин характеризуються добрими захисними і кормовими властивостями угідь.

3.3. Динаміка чисельності дикого кабана в угіддях господарства

Тримаючи в експлуатації державний мисливський фонд, мисливське господарство може функціонувати лише за умови достовірних оперативних даних про свої ресурси мисливських тварин, що перебувають здебільшого у стані природної волі, значно рідше – у напіввільних умовах або у неволі.

Динаміку чисельності дикого кабана наведено у табл. 3.3.

Як видно з таблиці чисельність дикого кабана у господарстві є низькою і

змінювалася впродовж останніх восьми років приблизно із 40 до 70 голів. В останні роки (2019–2020 рр.) чисельність дещо збільшилася, проте вона є суттєво нижчою за оптимальну (рис 3.1). У зв'язку з цим, з'являється необхідність у розрахункуобсягів біотехнічних та експлуатаційних заходів, які дозволять довести кількість тварин розглядуваного виду до оптимального рівня.

Таблиця 3.3

Динаміка чисельності дикого кабана в угіддях ДП «Жмеринське ЛГ»

Роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Чисельність тварин	41	49	52	60	65	58	63	69

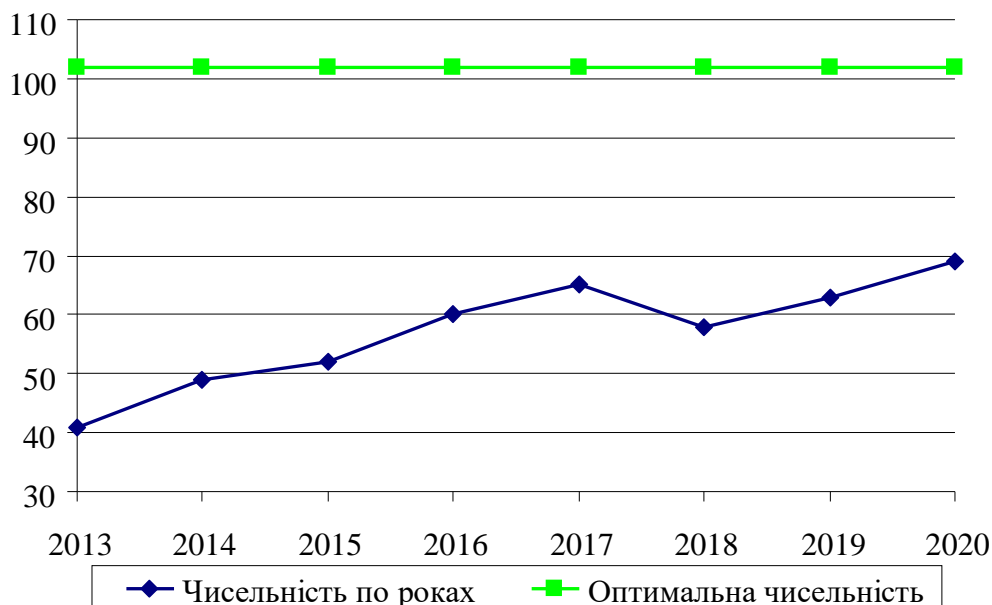

Рис. 3.1. Динаміка чисельності дикого кабана у господарстві

3.4. Експлуатаційні заходи

3.4.1. Розрахунок оптимальної щільності та чисельності. Однією з найбільш важливих властивостей популяції для мисливського господарства є її продуктивність.

Для розрахунку оптимального показника чисельності застосовують

таблиці річного приросту поголів'я мисливської фауни в мисливських господарствах.

Завдяки раціональному веденню господарства передбачається доведення чисельності тварин до оптимальної господарської допустимої щільності. Це досягується шляхом суворо регульованої експлуатації поголів'я мисливських тварин з врахуванням їх приросту.

Визначаємо оптимальну щільність мисливських тварин за додатком Д.

Оптимальна щільність дикого кабана становить **8,4 особи/ 1000 га**.

$$\times_{\text{САА}} = \dot{U} \cdot S$$

де: $\dot{U}_{\text{ЗАГ}}$ – розрахована оптимальна чисельність визначеного виду тварин в угіддях господарства, голів; $\dot{U}$ – оптимальна щільність за Настановами з упорядкування мисливських тварин; S – площа придатних земель, для проживання дикого кабана, тис. га.

Оптимальну щільність дикого кабана визначали по додатку Б згідно розрахованого середнього плану бонітету:

$$\dot{U}_{\text{ЗАГ}} = 8,4 \cdot 12,19 = 102,0 \text{ (особини)}$$

Розрахунок оптимальної чисельності дикого кабана у господарстві приведено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Розрахунок оптимальної чисельності дикого кабана у господарстві

Середній (розрахунковий) клас бонітету	Площа властивих угідь, тис. га	Оптимальна щільність кабана (гол. на 1 тис. га)	Оптимальна чисельність дикого кабана в угіддях, голів
2,2	12,19	8,4	102,0

3.4.2. Розрахунок річного приросту та норм добування дикого кабана.

При визначенні норм добування тварин необхідно володіти матеріалами фактичної чисельності диких тварин і смертності в популяціях.

Планування відстрілу ґрунтується на даних динаміки чисельності, річному прирості, смертності, статевій та віковій структурі, що зумовлює

підтримування життєстійкості і продуктивності популяції на оптимальному рівні. Планування проводиться на основі розрахунку за відповідними нормативами росту чисельності поголів'я основних видів мисливських тварин за роками та за ревізійний період в цілому. При цьому враховується: участь самиць у розмноженні, народжуваність молодняку на одну самицю, загибель тварин (у тому числі молодняку) у зимовий період. Нормативні дані коригуються даними обліків, оскільки дані річних приростів дещо умовні, адже продуктивність будь-якого зоокомплексу чи популяції прямо корелює з рівнем впливу ряду факторів, серед яких провідну роль відіграють антропогенні та метеорологічні. Останні є нерегульованими, і тому їх необхідно щорічно враховувати під час планування відстрілу та відлову. Будь-який вид вилучення тварин (відстріл, відлов тощо) має проводитися за обґрунтованим планом, що зумовлює підтримування життєдіяльності і продуктивності популяції на оптимальному рівні, тобто на рівні господарсько-допустимої щільності.

Мінімальна щільність мисливських тварин, за якої дозволяється добування, наведена у додатку В (графа 2). Оптимальна щільність кабана дикого (залежно від середнього класу якості) наведена у додатку Б.

Таблиця 3.5

**Розрахунок мінімальної чисельності дикого кабана за якої
дозволяється полювання на ревізійний період**

Показники	Значення
Мінімальна щільність за якої дозволяється добування (відстріл, відлов), голів/1000 га	4,0
Площа господарства, тис. га	12,19
Мінімальна чисельність поголів'я за якої дозволяється полювання, голів (контроль)	49

Норма відстрілу мисливських тварин при мінімально допустимій їх щільності приведена в додатку Д.

Середній річний приріст визначають з додатку В (графа 10).

Розрахунок чисельності та норм добування мисливських тварин рекомендується подавати у формі таблиць 3.5. – 3.6.

Проводячи розрахунок норм добування тварин слід, обов'язково, стежити за тим, щоб не планувати відстріл у разі не досягнення мінімальної чисельності тварин у господарстві за якої дозволяється добування.

Таблиця 3.6

**Розрахунок чисельності та норм добування дикого кабана
на ревізійний (запланований) період**

Показники	Рік відстрілу									
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
1. Фактична чисельність поголів'я на день полювання, голів	69	75	79	83	87	91	95	98	100	103
2. Норма відстрілу, %	15	16	16	17	17	18	18	19	19	22
3. Кількість тварин, призначених для добування, голів	10	12	13	14	15	16	17	19	19	23
4. Смертність тварин, %	2									
5. Кількість тварин, які загинули, голів	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2
6. Чисельність кабана в угіддях після проведення полювання з врахуванням загиблих особин, голів	58	61	64	67	70	73	75	77	79	78
7. Приріст популяції, %	30									
8. Кількість прибулих тварин у господарстві, голів	17	18	19	20	21	22	23	23	24	23
9. Число тварин на господарстві на початку року, голів	75	79	83	87	91	95	98	100	103	101

3.4.3. Визначення пропускної спроможності мисливського господарства. Під пропускною спроможністю мисливського господарства розуміють кількість мисливських днів за рік, що подаються для проведення відстрілу на території господарства без шкоди для тварин. Безпосередньо пропускна спроможність визначається нормами відстрілу мисливських тварин у конкретній ситуації. Показник пропускної спроможності може суттєво змінюватись залежно від наявності у господарстві баз та місць відпочинку,

доступності угідь, технічної оснащеності господарства, можливості єгерського обслуговування.

Показник пропускної спроможності угідь розраховується для кожного мисливського виду, на який заплановано відкривати сезон полювання.

Величина пропускної спроможності мисливського господарства визначається діленням щільності запланованих до вибірки (добування, відстрілу тощо) тварин на індивідуальну норму мисливця за одну мисливську роботу.

Розрахунок пропускної спроможності мисливського господарства приведений в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

**Розрахунок пропускної спроможності господарства
на ревізійний період по дикому кабану**

Показники	Ревізійний період, роки									
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Кількість тварин призначена до добування, голів	10	12	13	14	15	16	17	19	19	23
Індивідуальна норма мисливця за одну добу, голів	0,1									
Пропускна спроможність, мисливцеднів	100	120	130	140	150	160	170	190	190	230

3.5. Біотехнічні заходи

У підрозділі розглядаються системи заходів, спрямованих на підвищення ємкості мисливських угідь, досягнення оптимальної щільності та чисельності мисливських тварин.

3.5.1. Визначення необхідної кількості кормів. Розрахунок потреби у кормах кормів здійснюється в залежності від лісомисливського району, кількості диких мисливських тварин в угіддях, оптимальної чисельності, періоду підгодівлі.

Таблиця 3.8

Обсяг заготівлі кормів на найближчі три роки для дикого кабана

Вид кормів	Норма заготівлі на 1 голову	Роки					
		2021		2022		2023	
		Кількість тварин	Необхідна кількість кормів, кг	Кількість тварин	Необхідна кількість кормів, кг	Кількість тварин	Необхідна кількість кормів, кг
Сінаж (силос)	40	75	3000	79	3160	83	3320
Зерно, комбікорм, зернові відходи, жолуді, ячмінь, овес	30	75	2250	79	2370	83	2490
Кукурудза у початках, кг	80	75	6000	79	6320	83	6640
Коренеплоди, кг	100	75	7500	79	7900	83	8300

Рекомендовані норми заготівлі та викладки кормів на одну особину приведені в додатку Е. Розрахунок обсягів заготівлі кормів приведений в таблиці 3.8.

3.5.2. Визначення кількості біотехнічних споруд. При визначенні кількості біотехнічних споруд в основному відштовхуються від оптимальної кількості тварин у господарстві. Орієнтовані норми проектування біотехнічних споруд наведені у додатку Ж.

Підгодівельні майданчики влаштовуються з метою підгодівлі тварин. Велике значення в справі відтворення, збільшення і збереження поголів'я диких тварин має зимова підгодівля, яка поповнює нестачу кормів в зимовий період. Організація правильної підготовки дозволяє господарству підвищити продуктивність поголів'я диких тварин, зменшити смертність в зимовий час.

При викладенні кормів повинні виконуватися наступні вимоги:

- об'єм і характер підгодівлі повинен відповідати добовій фізіологічній потребі в дану пору і викладатись в конкретно визначених місцях;
- підгодівельні майданчики повинні бути рівномірно розміщені в

місцях скупчення тварин, які підгодовуються, з зручним підходом і під'їздом для доставки кормів, розміщувати їх слід в чистих, сухих місцях;

- обслуговування майданчиків і кормушок повинно бути з малими трудовими і виробничими затратами;

- підгодівля обов'язково повинна бути регулярною і доброякісною.

Солонці влаштовують з метою мінеральної підгодівлі тварин. Солонці виготовляють різних конструкцій: на колоді, пні, зрубі, інколи в землі у місцях літньої та зимової концентрації тварин. Мінеральна підгодівля являється важливою частиною живлення цих тварин. Тварини відчувають постійну нестачу в надходженні мінеральних речовин, особливо солей натрію. Сіль покращує обмін речовин в організмі тварин, покращує життєздатність і посилює стійкість проти хвороб, покращує плодючість самок, сприяє нормальному розвитку молодняку. Тому мінеральній підкормці потрібно приділяти велику увагу, особливо в період вагітності самок і появи молодняку. В цей період солонці повинні регулярно поповнюватися сіллю. Найчастіше використовують кормову сіль та сольові брикети. В сіль необхідно додавати кормове вапно, 2-3% хлорного вапна. Це дає хороші результати для профілактики і лікування тварин проти гельмінтних хвороб.

Розрахунок кількості біотехнічних споруд для дикого кабана по оптимальній чисельності приведено в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Розрахунок кількості біотехнічних споруд для дикого кабана по оптимальній чисельності

Оптимальна чисельність, голів	Норми влаштування біотехнічних споруд			Потрібна кількість споруд		
	Підгодівельні майданчики, шт./10 особин	Солонці, шт./10 особин	Водопої, шт./10 особин	Підгодівельні майданчики, шт.	Солонці, шт.	Водопої, шт.
102	1	1	1	10	10	10

3.5.3. Розрахунок площ кормових і захисних ремізів. Розрахунок площ кормових та захисних ремізів проводять з урахуванням загальної площі мисливського господарства.

Нормативи для розрахунку площ захисних і кормових ремізів наведені у додатку 3. Дані з розрахунків зведені в табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Розрахунок площ кормових та захисних ремізів

Назва типів та підтипів угідь	Площа лісових угідь, тис.га	Норма створення кормових ремізів, га/1000 га	Норма створення кормових ремізів, га/1000 га	Необхідна площа кормових ремізів, га	Необхідна площа захисних ремізів, га
Хвойні насадження					
Молодняки 1 групи віку	0,1781	2,0	-	0,36	-
Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	0,4105	2,5	5,0	1,03	2,05
Пристигаючі, стиглі та перестійні насадження	2,1302	1,5	3,5	3,20	7,46
Листяні насадження					
Молодняки 1 групи віку	0,7759	1,0	-	0,78	-
Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	0,9830	1,0	4,5	0,98	4,42
Пристигаючі, стиглі та перестійні насадження	6,2177	0,5	3,5	3,11	21,76
Змішані насадження					
Молодняки 1 групи віку	0,2116	1,0	-	0,21	-
Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	0,3027	1,5	5	0,45	1,51
Пристигаючі, стиглі та перестійні насадження	0,5783	1,0	3,5	0,58	2,02
Всього	11,788	-	-	10,7	39,22

Розрахунок площ ремізів проводять виходячи лише із площ лісових типів

мисливських угідь. Для молодняків першої групи віку, захисні ремізи не розраховуються, оскільки вони ж самі виконують роль захисних ремізів.

Кормові ремізи являють собою ділянки заселені або засаджені одно- чи багаторічними травами, а також деревно-чагарниковими породами, які поїдаються тваринами. Ремізи краще всього створювати постійні, які забезпечують необхідні кормові і захисні умови на протязі багатьох років на одній ділянці. Чим більше реміз в господарстві, тим краща кормова база. Найчастіше створюють ремізи прямокутної форми. По краях реміз створюють захисні смуги завширшки 1-5м з деревно-чагарникових порід, які складаються з ялини та листяних порід, а також двох – чотирьох рядів чагарників: терен, шипшина, акація жовта, малина, ліщина, верба, обліпіха. Кущі щорічно підрізають на висоті 1,5-2,0 м, залишаючи кілька вузьких проходів. За захисною смугою створюється смуга із високих багаторічних трав. Всередині реміза висівають і висаджують різні кормові культури: ячмінь, просо, овес, кукурудза, капуста, картопля, соняшники, горох.

Склад рослин визначається в залежності від того, для яких тварин і в якій зоні створюється реміз. Тут же створюють куртини з різних ягідних кущів, розміщують кормушки, навіси, укриття для тварин, підгодівельні майданчики, солонці. В таких ремізах посів і посадку однорічних культур необхідно щорічно відновлювати.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. У мисливському господарстві ДП «Жмеринське лісове господарство» переважають лісові типи мисливських угідь, з них хвойні ліси займають 22 %, змішані ліси займають 65 %, листяні ліси займають близько 9 %. Всі інші типи мисливських угідь займають порівняно незначні площі (менше 2 %).

2. Фактична чисельність дикого кабана в мисливських угіддях господарства становить 69 особин, що становить 68 % від оптимальної (102 особини). У зв'язку з цим, виникає необхідність у плануванні проведення експлуатаційних та біотехнічних заходів, які дозволять досягнути оптимальної чисельності розглядуваного виду.

3. Згідно запланованих нами експлуатаційних заходів, при відстрілі тварин (дикого кабана) 15 – 22 %, на кінець ревізійного періоду (2029 рік) ми можемо досягти оптимальної чисельності виду.

4. Для досягнення оптимальної чисельності дикого кабана станом на 2021 рік необхідно заготовити:

- сінажу та силосу – 3000 кг,
- зерна комбікорму, зернових відходів тощо – 2250 кг,
- кукурудзи у початках – 6000 кг,
- коренеплодів – 7500 кг.

Впродовж ревізійного періоду заготівлю кормів слід збільшувати відповідно до зростання чисельності виду.

5. В мисливських угіддях господарства для дикого кабана необхідно створити не менше як по 10 підгодівельних майданчиків, солонців та водопоїв. Також необхідно створити близько 11 гектарів кормових та 39 гектарів захисних ремізів.

6. З метою раціонального використання та збереження чисельності виду на оптимальному рівні слід приділяти достатньо уваги охороні мисливських тварин від браконьєрів та хвороб. Важливо вчасно проводити санітарні та ветеринарно-профілактичні заходи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко Є. Основні показники придатності мисливських угідь для кабана дикого у ДП «Жмеринське ЛГ» Вінницької області. *Ліс, наука, молодь* : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., 24 листопада 2021 р. Житомир : Поліський національний університет, 2021. С.
2. Адаменко Є. І., Кириченко Т. В., Баранівський В. В. Еколого-економічні аспекти користування мисливськими ресурсами України. *Наукові читання ім. В.М. Виноградова* : Матеріали ІІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених, 18-19 травня 2021 р. Херсон : ХДАЕУ, 2021. С. 91-93.
3. Бромлей Г.Ф. Уссурийский кабан *Sus scrofa ussuricus* Heude, 1888. Москва : Наука, 1964. 106 с.
4. Борейко В. Е. Этика и практика охраны биоразнообразия. Киев: Киевский эколого-культурный центр, Международный Социально-Экологический Союз, 2008. 360 с.
5. Верещагин Н. К., Русаков О. С. Копытные северо-запада СССР. Ленинград: Наука, 1979. 308 с.
6. Волох А. М. Птицы в рационе дикого кабана. *Птицы Азово-Черноморского региона на рубеже тысячелетий*: Материалы междунар. научного совещания Одесса : Астропринт. 2000. С. 80.
7. Волох А. М. Некоторые экологические характеристики южной маргинальной популяции дикого кабана в Украине. *Зоол. журн.* М, 2002. № 12. С. 1506–1514.
8. Волох А. М. Структура популяции дикого кабана (*Sus scrofa*) в степной Украине. *Вестн. зоол.* Киев, 2002. Т. 36. № 6. С. 51–56.
9. Воронин А. А. Структура популяции кабана по результатам наблюдений и промысла. Охрана природы и совершенства Биogeоценозов. *Сборник. научные доклады* Тула : Приокское книжное издательство. 1975. С. 49–52.

10. Гуль І. Г. Економічне стимулювання ефективного відтворення і використання ресурсів мисливської фауни : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06. Львів, 2012. 20 с.
11. Данилкин А. А. Свиные. (Млекопитающие России и сопредельных стран). Москва : ГЕОС, 2002. 309 с.
12. Динник Н. Я. Звери Кавказа. Зап. Кавказ. отд. Российск. географ. об-ва. Тифлис. 1910. Т. 27. Ч. 1. 247 с. 1914. Ч. 2. С. 247–536.
13. Золотарёв И. Т. Млекопитающие бассейна реки Имана (Уссурийский край). Москва – Ленинград : Изд-во АН СССР, 1936. 136 с.
14. Кириченко Т. В., Адаменко Є. І. Боротьба з браконьєрством, як важливий захід з охорони мисливських тварин. *Наукові читання-2021* : наук.-теорет. зб. Житомир : Поліський національний університет, 2021. С. 18-20.
15. Колосов А. М. Охрана и обогащение фауны СССР. Москва : Лесная промышленность, 1975. 279 с.
16. Корнеєв О. П. Мисливство – галузь народного господарства. Київ : Урожай, 1964. – 148 с.
17. Корнеєв А. П. Колебания численности дикого кабана на Украине и рациональные нормы его плотности в охотничьих хозяйствах. Труді 9 междунар. конгреса біологов-охотоведов. Москва, 1970. С. 812–813.
18. Куцеко С. І. Браконьєрство – соціальне зло чи спосіб заробітку? URL: https://lb.ua/blog/stanislav_kutsenko/416310_brakonierstvo-sotsialne_zlo_chi.html
19. Лавов М. А. Динамика и регулирование численности кабана в Березинском заповеднике. Заповедники Белоруссии. Минск : Ураджай, 1981. Вып. 5. С. 93–98.
20. Лозан А. М. Дикий кабан (*Sus scrofa* L.) в Молдавии. Его этология и практическое использование : Автореферат дис...кандидатата биологических наук: 03.00.08. Институт зоологии АН УССР. Киев, 1983. 23 с.
21. Мальований А. М. Як зупинити браконьєрство? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/10/5/7268861/>
22. Мигулін О. О. Звірі УРСР (матеріали до фауни). Харків : Вид-во АН

УРСР, 1938. 426 с.

23. Настанова з упорядкування мисливських угідь. Київ : Вид-во Держкомлісу України, 2002. 113 с.

24. Ненько Л. Охота на дикого кабана. Запорозж. правда. 8 января 1955 г.

25. Плигинский В. Фауна западной части Центрально-Чернозёмной области. Курск Издание Курского общества краеведения и госмузея, 1929. 25 с.

26. Проект організації і розвитку мисливського господарства ДП «Жмеринське лісове господарство» Вінницької області. Ірпінь : 2005. 162 с.

27. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III. Дата оновлення: 07.02.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text> (дата звернення: 10.03.2017).

28. Пронька В. С., Черкашина М. К. Проблема браконьєрства в Україні. Шляхи вирішення на основі практики інших країн. *Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс* : матеріали міжнар. наук. конф. (Т.1), (м. Миколаїв, 13 лист. 2020 р.). Миколаїв : МЦНД, 2020. С. 116–119.

29. Пузанов И. И. Фаунистический очерк Одесской области. Труды. Одесск. гос. ун-та. Одесса : Изд-во Одесск. гос. ун-та, 1962. Т. 152. Вип. 2. С. 96-106.

30. Русаков О. С., Тимофеева Е. К. Кабан. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1984. 206 с.

31. Слудский А. А. Кабан (морфология, экология, хозяйственное и эпизоотологическое значение, промысел). Алма-Ата : Изд-во АН Казахской ССР, 1956. 220 с.

32. Татаринев К. А. Фауна хребетних заходу України. Львів : Вид. Львів. держ. ун-ту, 1973. 257 с.

33. Турлова Ю. А. Браконьєрство як загроза тваринному світу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. Вип. 11. 2008. С. 356–358.

34. Турлова Ю. А. Кримінологічна характеристика браконьєрства в Україні та протидія цим злочинам : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 18 с.
35. Турлова Ю. А. Стан і тенденції злочинного браконьєрства в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. *Серія : Право*. Вип. 12. 2009. С. 407–409.
36. Улютіна О. А. Аналіз міжнародного досвіду діяльності суб'єктів, уповноважених здійснювати охорону довкілля. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Вип. 197. ч. 3. 2014. С. 141–149.
37. Фадеєв Е. В. Размещение и динамика численности кабана на восточноевропейской окраине ареала. *Биол. Науки : Науч. докл. высш. шк.* 1982. № 3. С. 53–57.
38. Хоєцький П. Б., Похалюк О. М. (2014) Мисливське господарство країн Європи. *Науковий вісник НЛТУ України*. Вип. 24.8, 2014. С. 42–52.
39. Царёв С. А. Кабан. Социальное и территориальное поведение. Охотничьи животные России. Москва, 2000. Вып. 3. 113 с.
40. Шнаревич И. Д. Млекопитающие Советской Буковины. Животный мир Советской Буковины. Черновцы : Изд-во Черновиц. гос. ун-та, 1959. С. 5–65.
41. Andrzejewski R. Spotty mutation of the wild boar *Sus scrofa* Linnaeus, 1758. *Acta theriol*, 1974. 19. N 1–13. P. 159–163.
42. Andrzejewski R., Jezierski W. Management of a wild boar population and its effects on commercial lang. *Acta theriol*, 1978. N 19–30. P. 309–339.
43. Kabudi P. Identifié spécifique du sanglier (*Sus scrofa*) des bois de Nismes et de Transinne en Ardenne. *Cah. éthol. appl.* 1987. 7. N 2. P. 99–108.
44. Pelzers E. Het wilde zwijn *Sus scrofa* in Nederland voor de tweede wereldoorlog. *Lutra*. 1988. 31. N 2. С. 145–152.
45. Teillaud P. La vie sociale chec le sanglier: Coémergence collective-Indicativé. *Cahiers d'Ethologie appliquée*. 1986. 6. N 2. P. 157–184.